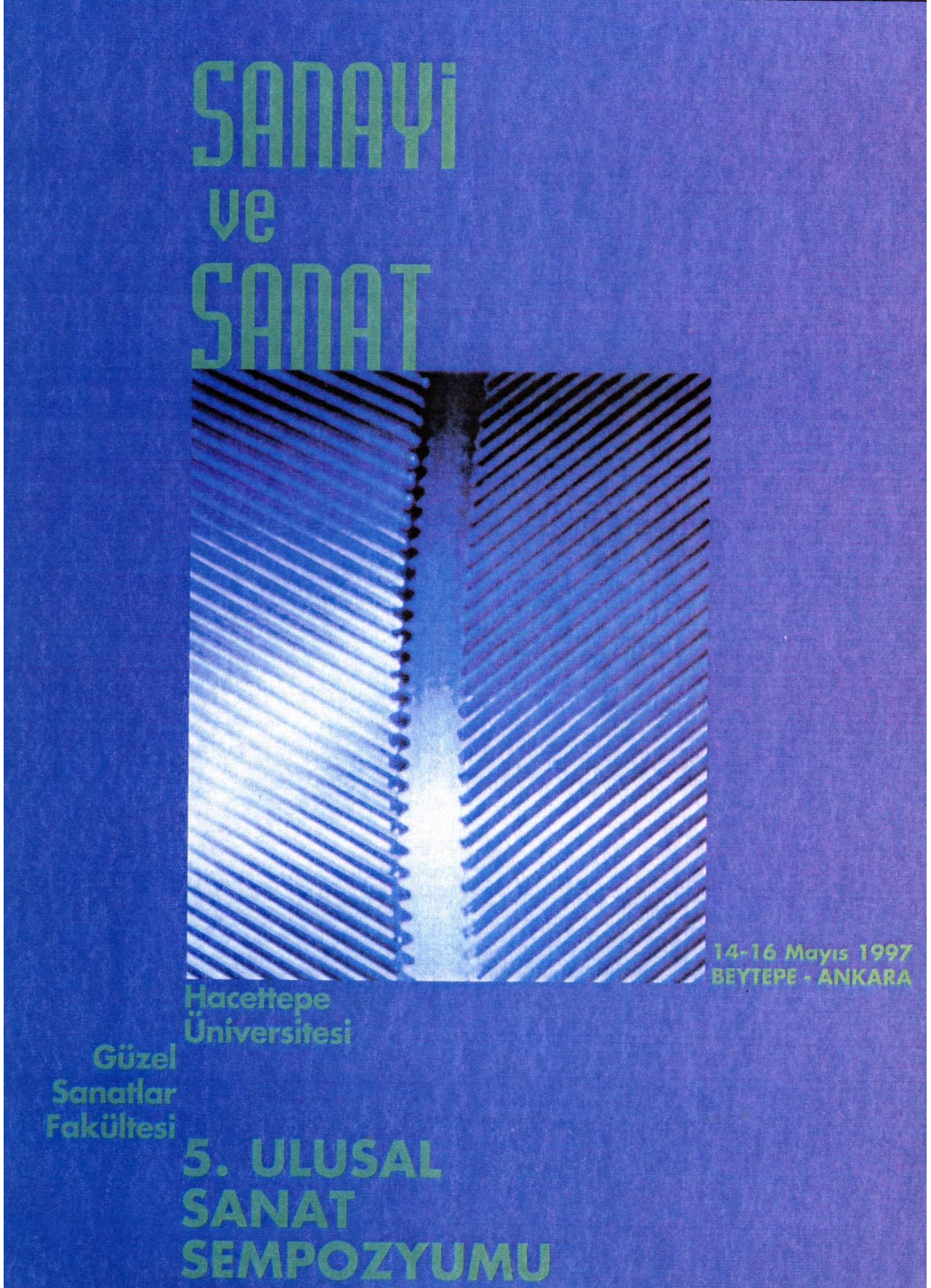

- E1.** Uludağ, K., "Sanat ve Endüstride Üretim Mantığı", Hacettepe Üniversitesi, Güzel Sanatlar Fakültesi, "Sanayi ve Sanat" Konulu 5. Ulusal Sanat Sempozyumu, Ankara, 16 Ağustos 1997.

İ Ç İ N D E K İ L E R

TEŞEKKÜR

GİRİŞ

Zafer GENÇAYDINi

ENDÜSTRİ ÜRÜNLERİNDE REKABET FAKTÖRÜ OLARAK "TASARIM KALİTESİ"

Oğuz BAYRAKÇI1

TASARIMDA ESİN AVCILIĞI VE YENİ FORM ÜRETME YORDAMLARI

Faruk ATALAYER8

SANAYİLEŞME SÜRECİNDE Mimarlık ve Sanat Tarihi Açısından

KENTSEL KORUMA ve AYDINLANMA

Oktay EKİNCİ18

TARTIŞMA22

İÇ MİMARLIK VE SANAYİ

Ayhan A. AYDINÖZ23

TARTIŞMA28

İÇ MEKAN ÖĞELERİNDE TASARIMLAMA SORUNLARI VE MALZEME,

BİÇİM, ÜRETİM İLİŞKİSİ

Nuran YENER29

TARTIŞMA34

BİLGİSAYAR DESTEKLİ TASARIM VE TASARIMCININ ÖNEMİ

Günay ATALAYER36

BİLGİSAYAR DESTEKLİ SERAMİK ÜRÜN TASARIMI VE AKADEMİK BİR TECRÜBE

Süleyman A. BELEN44

TARTIŞMA48

ÜLKEMİZDE SANAT VE SANAYİ İLİŞKİSİ

Yüksel GÜNER51

DESIGN = EKONOMİ Sosyo kültürel, Sosyo ekonomik ve Entellektüel açıdan Tasarımlama etkinlikleri Önder TURAN55
SANATIN TASARIM EĞİTİMİNDEKİ YERİ Gaye KIRLIDÖKME BELEN63
TARTIŞMA66
ENDÜSTRİ ÜRÜNLERİ TASARIM SÜRECİNDE ÖZGÜNLÜK Seçil ŞATIR67
SANAYİ İNSAN ve SANAT İsmail TUNALI74
TARTIŞMA77
SANAYİ VE SANAT BAĞLAMINDA "KATMA DEĞERLİ ÜRÜN YARATMA" Ozanay OMUR80
SERAMİK ÖRNEKLEMESİYLE SANAYİ VE SANATIN İŞBİRLİĞİ ÜZERİNE ÖNERİLER Ayşegül TÜREDİ ÖZEN86
TARTIŞMA102
HAZIR GİYİM SEKTÖRÜNDE GİYSİ KOLLEKSİYONU HAZIRLIĞINDA SANAYİ VE SANAT İLİŞKİSİNİN DEĞERLENDİRİLMESİ Ziyet ÖNDOĞAN105
ENDÜSTRİYEL ÜRETİMDE SERAMİK ÜRÜNÜNÜN SANATSAL DEĞERİNİN KORUNMASINA İLİŞKİN BİR ÖNERİ Yasemin YAROL119
TÜRK TEKSTİL ENDÜSTRİSİNDE TASARIMCININ SANATÇI OLARAK HAKLARI Atıla ERGÜR122
SANAT VE ENDÜSTRİDE ÜRETİM MANTIĞI Kemal ULUDAĞ129
SANAYİNİN YÖRESEL EL SANATLARINA OLUMSUZ ETKİLERİ Hasan Basri TURAN137
PANEL142

SANAT VE ENDÜSTRİDE ÜRETİM MANTIĞI

Kemal ULUDAĞ
Yrd. Doç., Anadolu Üniversitesi
Güzel Sanatlar Fakültesi

İnsanoğlu varlık sahnesine en son çıkar, fakat hızlı bir gelişim ve değişim süreci yaşar. Bedensel ve düşünsel varlığını önce yaşama güdüsü ve de estetik kaygısıyla birleştirerek yaşamını ve çevresini bütünüyle biçimlendirmeye başlar. Edinimleri ve yaptığı aletlerle önce kendi çevresini, sonra da dünyayı egemenliği altına almaya çalışır.

Avcı insan "Tarım Devrimini" gerçekleştirir, daha sonra bunu "Endüstri Devrimi" izler. Sonra da "Bilgi Devrimi" ve ötesi söz konusu olur.

Doğanın verdikleriyle yetinmeyen insan zekası, yaratıcılığı ve tasarım gücü ile, yeni bilgiler ve ürünler üreterek insanlığın kullanım alanlarına sunar. Bu alan, Endüstri-Teknoloji alanı olarak adlandırılan insanın 'yapay çevresidir'.

'Yapay çevre' insanla doğal çevre arasında,

makinalardan, karmaşık tekniklerden, bilgilerden üretilmiş ve dönüşüme uğratılmış nesnelere oluşan bir ortamdır. Bu teknik ortam, teknolojik buluşların ve yeni enerji kaynaklarının

uygulamaya konulduğu, doğanın gereksinimlere ve amaçlara göre denetim altına alındığı bir ortam olarak görülmektedir (Akdeniz, 1988:1).

Yüzyıllar öncesinde alet, silah ve barınaklarla yapay çevresini kuran insanoğlu, bugün endüstriötesi çağını yaşarken, kendisi için uzay teknolojisine kadar binlerce yenilik ve bu yeniliklerin ürünlerini yaşamına kazandırmış ve kazandırmaktadır.

İnsanoğlunun yaşama güdüsünün uzantısı olarak endüstri ve estetik kaygısının sonucu olan sanat, kültürün en önemli alanlarından biridir. Kültür sarmalının alanları olan endüstri ve sanat birbirine karşıt bir görünümündedir.

Bu zıtlık yalnız araç ve ifade çeşitliliğinde yatar. Çünkü insanın odak noktası olmadığı hiç bir öz yoktur. O bilimle gerçeği ve doğruyu, teknikle yararlı ve kullanışlı olanı, sanatla da güzel ve yeniye arar. Bu arayışları sonucu maddesel olan ve olmayan yanını sebeplendirir (Özgültekin, 1988: 155).

Kullandıkları araçlar ve amaçları farklı da olsa, endüstri ve sanat, özde insanın insanlara yönelik çabalarıdır.

Hammadeleri yapılı bir hale sokmak için uygulanan eylemlerin ve bu eylemleri uygulamak için kullanılan araçlar olarak tanımlanan endüstri, teknolojinin uygulama alanıdır. Hammaddeleri, yapılmış eşya ve araçlar haline getiren iş ve etkinliğin bütünü olan endüstri, insanın pratik yaşamını hedef alır.

Sanat ise, gerçekliğin, düşüncenin ya da duygunun 'estetik' bir kaygıyla aktarılması, bu aktarım yöntemleri ve bu yöntemlerde kullanılan araç ve gereçlerin tümü olarak tanımlanabilir. Bu tanımdan da anlaşılacağı gibi, sanat insanın tinsel alanını hedef alır.

İnsanlığa dönük endüstri ve sanat devingen bir kültür ortamında organik ilişkiler içinde gelişen ve birbirinden soyutlanmayan alanlardır. Bu iki alan, karşılıklı etkileşerek gelişen ve birbirini destekleyen devingen üretim alanlarıdır.

Endüstrinin sanata sağladığı olanaklara bakıldığında, başka bir ifadeyle sanatın endüstriyi kullanışı üç başlık olarak ele alınabilir :

- Endüstrinin malzemelerini (ham maddelerini) kullanması,
- Endüstrinin ürettiği araç-gereçleri kullanması,
- Endüstrinin objelerini kullanması.

Endüstrinin büyük üretim kabiliyeti ile malzeme ve hammadde yelpazesini alabilirdiğince büyütmesi, kullanım alanında birçok yapay malzemenin kendisini göstermesini sağlar. Polyester, akrilik, poliüretan, silikon gibi günlük eşyalarda kullanılan malzemeler, sanatçıların da malzemesi olur.

Endüstrinin bir başka kolu da hammadde ile birlikte ona şekil veren, kesen, biçen, delen, parlatan, püskürten gereçleri üretmesidir. Eski aletlere nazaran daha çok, daha düzgün, daha kolay ve en insanlı yanı ile daha ucuza yapan aletlerdir bunlar. Çoğu kez seri üreten ürünün kalitesini değiştiren, çoğaltan makina veya sistemlerdir bunlar (Işingör,1988:136).

Modern sanat akımları içinde yer alan birçok sanatçı, metal, tahta, plastik ve makina parçalarından yararlanarak modern duyarlılığa yeni kapılar açarlar. Özellikle plastik sanatlarda ilk kez, işlenmemiş malzeme yerine, işlenmiş endüstri objelerinin estetik katkısı keşfedilir. Kolajın

sanata girmesi geleneksel sınırların kalkmasının ve sanatın her türlü araca açıldığının göstergesidir.

Buluntu objeleri, anlamlı bir bağlantıda toplayan Duchamp 1913'de manuel hareketle dönen ilk kinetik heykeli yaptı. Ama asıl, motorun medium olarak sanata sokulması 1920'de Naum Gabo'nun "Yükselen ve duran dalga" isimli kinetiğiyle olur (Özgültekin, 1988:158).

Endüstri devrimi ile, üretilen ürünler nasıl yeni bir görünüm kazandı ise, sanat eserleri de görüntü, üretim şekli ve sayısalık açısından farklılıklar gösterir. Bu farklılıklar sanat eserlerinde çağdaş bir tavırdan söz etmemizi sağlar.

Endüstri devrimi ile, teknik ve endüstriyel araç ve imkanların artması, özellikle plastik sanatlarda bir patlamaya neden olur. Ayrıca bu patlama ile birlikte biçim geleneği tamamen standartlarını her yönüyle değiştirir. Bu değişimin tek nedeni olarak endüstriyel yenilikleri göstermek yanlış olabilir.

'Fotoğraf yüzünden resim doğayı taklit etmeyi bıraktı', diyenlere verilecek en iyi yanıt, 'hayır resim öyle bir gelişme içine girmişti ki, fotoğraf icat edilmek zorundaydı, biçiminde olabilir (Tansuğ, 1982: 206).

Endüstrinin sanata büyük olanaklar sağladığı bir gerçek. Fakat bu desteğin tek

tarafı olduğunu düşünmek olanaksız. Sanatın endüstriye sağladığı dolaysız desteğin en belirgin örneği 'Arts and Crafts' ve 'Bauhaus' hareketleridir.

Endüstri devrimiyle birlikte, insanın pratik gereksinimlerini karşılamak amacıyla güden, aşırı, faydacı, denetimsiz fabrikasyon üretim zevksizleşmeyi doğurur. Faydacı ve kazancı amaç edinen endüstriyel üretim, insan duyarlılığını ve beğenisini gözardı eder.

Endüstrileşmeyle birlikte sanat ve sanatçıyı dışlayan teknoloji dünyası, giderek insan duyarlılığından ve sıcaklığından uzak, maniyere (kalıplaşmış), birbirinin taklidi, soğuk nesnelere üretmeye başladığının ayırımına varınca, John Ruskin ve William Morris'in (İngiltere, 1897) çabalarıyla endüstri ürünlerine sanatsal içerik katma düşüncesi doğmuştur. Endüstri ile sanat arasındaki uçurumu kapatma, uzlaştırma amacıyla, 1919'da Walter Gropius tarafından kurulan Bauhaus, dönemin ünlü sanatçıları çatısı altında toplamıştır (Gençaydın, 1988:109).

Endüstriyel dayatma ve makine estetiğinin egemen olduğu çağımızda sanatçının duyarlılığına her zamankinden daha fazla ihtiyaç vardır artık.

Sanatın ve endüstrinin organik devingen bir ilişki içinde olduğu ve bütün olanaklardan karşılıklı olarak yararlandıklarına değinildi. Fakat teknik açıdan ve biçimsel

yönden bu yararlanma ve etkileşime karşın, sanatın endüstriden ve teknolojiden uzak durmaya çalıştığı, tavır koyduğu ve cephe aldığı da bir gerçektir.

Endüstrinin insan yaşamına getirdiği rahatlık ve kolaylıkları yadsıma olanağı yoktur. Fakat endüstrinin yarattığı araç-gereç ve makine dünyasının, ekonomik ve toplumsal sonuçlarını ve çelişkilerini de görmezlikten gelemeyiz.

Endüstrinin getirdiği yeni üretim biçimi ve makineleşme, toplumsal yaşamı bütünüyle değiştirir. Endüstri bölgelerine akın eden nüfus, metropol olarak adlandırılan dev kentleri ve bu kentlerin altyapı ve sosyal sorunlarını beraberinde getirir.

İnsanın yalnızca bir üretim gücü olarak görüldüğü çağımız iş bölümü düzeninde, çalışanın istenci (iradesi) dışında düzenlenmiş olan zaman dilimlerine uyma zorunluluğu, özgür ve doğal olmayan bir çalışma disiplinini yaratmıştır. Böylece zamana karşı yarışan, kalabalık içinde yalnızlaşan, isteklerini yeterince doyuramayan, duygularını giderek unutan; kendisi ile diyalog kuramayan; kendine yabancılaşmaya başlamış bir insan tipi yaratmıştır çağımız (Gençaydın, 1988:105).

Endüstri devrimi ile, insan endüstrinin çarkında sisteme dahil edilip, mekanik bir varlığa dönüştürülmeye yöneltilir. Endüstrinin üretime yönelik irade isteği ve mantığı, insanın kişilik ve sosyal varlık tasarımı

mına yok denecek kadar bir alan bırakır. Erich Fromm "çağımızda insan için en büyük tehlike ne kominizm ne de faşizmdir. Dev adımlarla yaklaşan tehlike, tamamen mekanikleşen teknolojik toplumdur" der.

Mekanikleşen toplumda bu yönelimin bir parçası olan sanatçı da eski sanatçıdan çok farklı bir kimlik çizer. Yeni bir algılama, yorumlama ve düşünce boyutuyla; akılcı-eleştirel düşünceye dayalı yeni bir 'gerçek' anlayışı, yeni sanatçı kimliğini yaratır.

Endüstri toplumunun sanatçısı, sayısal ve maddi değerlerle ifade bulan gerçeklik anlayışı ile yüzyüze kalır. Sanatçının istemi dışında oluşan ve toplumsal yaşamın her alanını kuşatan bu durum karşısında sanatçının yapabilecekleri bellidir. İlk yapılabilecek davranış, kuşkusuz karşı gelmek yadsımak olabilirdi. Sonuçta ilk tepki belli bir sanatçı kesimi tarafından böyle gerçekleşti. Herşeyin endüstri ile otomasyona dönüştürülmesi, insanında bu otomasyonun bir parçası kılındığı ortamda sanatçının tavır alması ve yadsıması doğaldır.

İkinci tepki 'endüstri ve teknolojiye karşı değil onunla beraber' sloganı yönündeki yaklaşımdır.

.... makine-insan ilişkileri sisteminde sanatsal yaratıcılığı eşzamanlı olarak hem yok edip, hem de destekleyen çağdaş teknolojik araçların bu ideolojik kullanımları karşısında bağımsız ve objektif bir

tavır almaktır (Genç, 1988:101).

Endüstrinin yarattıklarını teknik ve biçimsel yönden sanatına katan sanatçı, endüstrinin oluşturduğu yeni yaşama biçimi ve değerlerine ise karşı durup, daha insancıl bir duyarlılığın ve değerlerin savışımına yönelir. Artık sanatın biçimi, ifade araçları nasıl köklü bir değişim gösterdi ise, ifade ettiği şey içerik de değişir.

Sermaye birikimi, yüksek düzeyde teknoloji kullanımı ve endüstrileşme gibi ekonomik gelişmeler, insanlararası ilişkilerin ve toplumsal yapıların köklü bir biçimde değişimine neden olmuştur. Bu köklü dönüşümlerin biçimsel dizge ve sanatsal yaratılar üzerinde önemli etkileri olmuştur (Armağan, 1992: 163).

Endüstrinin ürettiği araç-gereçler sanatçıya büyük olanaklar sağlamıştır. Fakat bugünün çağdaş sanatını yalnızca yaratan bu olanaklar değil, aynı zamanda ve bir o kadar da endüstrinin yarattığı yeni yaşama biçimi ve değerlerine karşı sanatçının gösterdiği tepkidir denilebilir.

Mekanikleşen endüstriyel toplumlarda, sanatın endüstri ile organik bir ilişki içinde olduğuna ve bütün olanaklarından yararlandığına değinilmişti. Teknik ve biçimsel yönden bu yararlanma ve etkileşime karşın, sanatın endüstrinin yarattığı yaşama biçimine ve değerlerine karşı çıktığına da dikkat çekilmişti. Fakat burada sanatın karşı çıkışının, ya da karşı

çıkması gereğinin daha farklı bir yönüne değinmek ve tartışmak daha önemli görülmekte. Bu bildiride dikkat çekmek istenen noktalardan biri de özellikle budur.

Sanat kendi doğası gereği, üretim mantığı ve ereği açısından, endüstriden kaçmak ve uzak durmak zorundadır. Bunu daha da netleştirmek istersek endüstriden değil, endüstrinin üretim mantığından kaçmak zorundadır.

Bu kaçışı zorunlu kılan gerekçe nedir sorusunu yanıtlayabilmenin koşulu; endüstrinin ve sanatın üretim biçimlerini ve amaçlarını saptamak ve kavramakla olasıdır.

Endüstrinin üretim biçimi ve amacı genel bir ifadeyle doğayı ve insanı seri üretim mantığı ile niceliksel yönden üretmektir. Endüstri insan yaşamını kolaylaştırmak gibi bir görev bilinci ile işleyen üretim sektörüdür. Endüstrinin genel olarak üç amacı vardır:

- Kazanç sağlamak,
- İnsanın gereksinimlerini saptayıp, taleplerine uygun mal ya da hizmet sunmak,
- Kendi varlığını sürdürmek ve büyümek.

Fakat her ne kadar durum böyle betimlense de, temelde tek amacı vardır. Ucuza, çok sayıda, hızlı üretim yapıp ürünlerini satarak büyük kazanç sağlamak, kendini bu kazançla büyütme.

İnsanın günlük gereksinimlerine yönelen endüstri, kapitalist toplum anlayışını yaratmıştır. Bugün için endüstri en büyük ve karşı konulmaz bir güçtür.

Ayrıca ucuz iş gücü ve hammadde kaynağı, üretim fazlasına dış pazar arama ve genişleme (ekspansiyon) çabaları yeni sömürüyü keşfetmiştir (Gençaydın, 1988: 104).

Çağımızın yeni sömürge anlayışı endüstridir artık. Marksist yaklaşım endüstrinin yarattığı kapitalist yönelime ve gücüne dikkatleri çeker. Artık genel bir obje anlayışı yoktur, kesin olarak, üretimle meydana getirilen ve tüketilmesi gereken mal vardır.

Maddesel üretim için araçlara sahip olan sınıf, bununla tinsel üretim araçlarına da sahip olur. Egemen düşünceler, egemen maddesel ilişkilerin ideal ifadesinden başka bir şey değildir (Tunalı, 1989: 86).

Sanatın üretim biçimi ve amacı, kuşkusuz endüstri ile kıyaslanamaz. Çünkü taban tabana zıttır.

Daha önce de, değinildiği gibi sanat; gerçekliğin, düşüncenin ya da duygunun 'estetik' bir kaygıyla biricik olarak bir objede aktarılması ve bu aktarım yöntemi ve araçlarıdır.

Sanatın işlevi açısından, çağdaş ve çağcıl sanat kuramlarının ortak noktasını şu ki

madde ile özetleyivermek herhalde hatalı olmaz; ilki, alıcısında bir estetik kaygı yaratmak, ikincisi ise alıcısında bir öğrenme durumu oluşturmak (Erinç, 1997: 71).

Sanat insanın bedensel, düşünsel, duygusal becerilerinin estetiksel ve özgün bir üretim şeklidir. Endüstri günlük ihtiyaca yönelik olarak niceliksel, sanat ise insanın tinsel alanına yönelik niteliksel üretim amacı taşır.

Doğanın ve insanın korkunç bir hız içinde niceliksel yönden üretildiği günümüzde, sanatsal üretim ilişkileri de aynı sürat ile tavırlarını değiştirerek estetiksel ilişkilerini yeniden düzenlemek, doğayı ve insanı niteliksel yönden üretmek zorundadır (Galatalı, 1988:87).

Endüstri ve teknolojinin herşeyi büyük bir hızla niceliksel yönden üretmesi ve kapitalist yaklaşımı ile büyük bir güç olarak herşeyi denetimi altına alması, sanatı ve sanatçıyı da güç durumunda bırakmaktadır. Bu ortam ve güç karşısında sanatçı uzak durmak, bu üretim ve tüketim çarkından kaçmak zorundadır. Endüstriyel üretim mantığı ve ritmine karşı direnmek, bu açıdan sanatın en temel varlık sorunudur denebilir.

Üretimin sürekli artışı da bir değişme kaynağıdır. Günümüzde toplumsal yaşamın her alanında görülen değişme olgusu,

insanoğlunun yaşamının bir parçası ve ilgi alanının merkezi haline gelmiştir. Aynı eğilim sanat için de geçerlidir. Çağımız teknolojisi toplumlarında sanatsal yaratılar bir endüstri alanı haline dönüştüğü gibi, sanatsal yaratıların tüketimi de sanatsal gelişme üzerinde etkili olmaya başlamıştır (Armağan, 1992:164).

Endüstrinin kapitalist yönden ve insanlığa sunduklarıyla, bir güç olmanın yanısıra kendi hammadde ve ürettiği objelerle, kendine has farklı bir estetik yarattığı ve Léger'nin tabiriyle "endüstri her gün estetik nesnelere ürettiği" saptamasından hareketle, endüstrinin sanat alanına yöneldiği kuşkusuz aklı gelebilir. Endüstri farklı bir beğeni oluşturabilir, hatta estetik objeler de üretebilir. Fakat bu sanat objesi ürettiği anlamını hiç bir zaman içermez, içeremez. Bu endüstriyel mantıkla üretim yapan sanatçının da sanatçı kimliği taşıması olası değildir.

Endüstriyel gelişme ve olanakları, özellikle yapıları gereği bazı sanat dalları seri üretim ve yeniden üretilebilirlik olgusunu kabul edebilir kılma eğilimi göstermiş, kabul etmemizi bekler durumdadır. Ayrıca bir kısım alıcıların istekleri de bu doğrultuda gözükmektedir.

Günümüzde kitlelerin nesnelere uzamsal ve insani açıdan "yakınlaştırmaya" yönelik, tutku derecesine varan isteği ile, her olgunun biriciklik niteliğini yeniden

üretim yoluyla aşmak eğilimi atbaşı gitmektedir. Nesneyi betin aracılığıyla, daha çok kopyalar, yani yeniden-üretim yoluyla en yakın görünümü içerisinde el altında bulundurma gereksinimi günden güne artmaktadır (Benjamin, 1995:51).

Üretim mantığı ve amacı açısından endüstri ile sanat arasındaki bir başka zıtlık da arz- talep olgusudur. Arz- talep olgusu, endüstri ve sanatta tabantabana zıttır. Daha önce de değinildiği gibi endüstriyel üretim, günlük yaşamın pratik ihtiyaçlarına yönelik üretimi hedefler ve tüketicinin ihtiyaçlarına yönelik üretim mantığıyla kendini var kılar. "Engels şöyle der: "Teknik gereksinimler ortaya çıkınca bu gereksinimleri yerine getirmesi için toplum, bilim üstünde on üniversiteden daha çok etkide bulunur" (Buluç, 1988:57). İnsanoğlunun belki de yaşama güdüsüne bağlayabileceğimiz, bu günlük, pratik ihtiyaçlara yönelik isteği ve baskısı yadsınmayacak bir yaptırımdır.

Sanat alanında, tüm bilim alanlarından farklı olarak önce arz oluşur, sonra da talep... Yani sanat, talebe göre ürün vermez, verdiği ürüne göre talep yaratır. Bir başka deyişle, her sanat yapıtı kendi alıcısını oluşturur. Bunun için de toplumun önündedir, bunun için de egemen olmada ilk akla gelen araçtır. Bu nedenledir ki kimi zaman duyulmuş, hatta yaygın bir sanat politikasıymış gibi benimsendiği hissini veren "halka inme", "halkla bütünleşme"

ya da "toplumun isteğine göre sanat yapma" eğilimleri, yönelimleri, hatta fikirleri, sanat kavramının kendisini değil, ama popüler kültürün bir çeldiricisi ve sanatçının sanat üzerine düşüncesindeki temel arazi, aksaklığı gösterir (Erinç, 1997: 69).

Çağımızda doğayı ve insanı her yönüyle belirleyen ve kuşatan endüstri, sanatçının üretim tarzını ve mantığını tehdit eder durumdadır. Bazı sanatçıların ya da kendilerini sanatçı kabul edenlerin bunu tehditten öte geçerli meşru bir yol olarak görmeleri bu mantık ve yönelimle ürün vermeleri yaygın olarak görülmektedir.

Sanat, endüstri ile sürekli olarak teknik ve biçimsel yönden değişirken ve endüstri gibi büyük bir güç karşısında direnirken, üretim niteliği ve mantığını da değiştirecek mi ya da değiştirmesi gerekecek mi? Sanat-endüstri ilişkisinde özellikle üzerinde durulması gereken nokta bu olsa gerek.

Endüstri ve teknolojinin ortaya koyduğu bu denli yenilikler ve değişimler, sanatın tekniğini, yaratım sürecini ve yönelimini, bunun sonucunda da sanat kavramının kendisini dönüştürebilecek noktaya getirmiştir. Belki de sanat bu açıdan kendisini yeniden tanımlamak zorundadır.

KAYNAKÇA

Akdeniz, Halil "Teknolojik Toplumlarda Sanatta Yeni Gereksinimlere İlişkin Gözlemler", ÇAĞDAŞ TEKNOLOJİ VE SANAT, H.Ü.G.S.F. Yay., Ankara,

1988.

Armağan, İbrahim SANAT TOPLUMBİLİMİ , İleri Kitabevi, İzmir, 1992.

Belge, Murat MARKSİST ESTETİK , Bilim, Felsefe, Sanat Yay., İstanbul 1989.

Benjamin, Walter PASAJLAR,(Çev. Ahmet Cemal), Yapı KrediYay. 2.Baskı, İstanbul,1995.

Bize,R.-J.Milhaud SANAYİ PSİKOLOJİSİ (Çev. Mehmet Yazgan), TOBB Yay. 2.Baskı, Ankara, 1990.

Burchell, S.C. AGE OF PROGRESS , Time Inc. United States, 1971.

Buluç, Ragıp "Tekno-Art", ÇAĞDAŞ TEKNOLOJİ VE SANAT, H.Ü.G.S.F. Yay.8., Ankara, 1988.

Erinç, Satki M."Sanat ve Bilim" , ANADOLU SANAT DER. A.Ü.G.S.F. Yay. 6. Eskişehir, 1997.

Galatalı, Attila "Çağdaş Teknoloji ve Sanat Bağlamında Devingen Kaçış", ÇAĞDAŞ TEKNOLOJİ VE SANAT, H.Ü.G.S.F. Yay.8., Ankara, 1988.

Genç, Adem "Makina Uygarlığı ve Plastik Sanatlar", ÇAĞDAŞ TEKNOLOJİ VE SANAT, H.Ü. Yay.8., Ankara, 1988.

Gençaydın, Zafer "Teknoloji Toplumunda Sanatçı ve Sanat", ÇAĞDAŞ TEKNOLOJİ VE SANAT, H.Ü.G.S.F. Yay.8., Ankara, 1988.

Işingör, Mümtaz "Plastik sanatlarda Yani Malzemeler ve Teknoloji Desteği", ÇAĞDAŞ TEKNOLOJİ VE SANAT, H.Ü.G.S.F. Yay.8., Ankara, 1988.

Özgültekin, Bünyamin "Sanat Formunun Potansiyel Karakterine Medien Teknolojik Etkiler", ÇAĞDAŞ TEKNOLOJİ VE SANAT, H.Ü. Yay.8.,Ankara, 1988.

Şenel, Alaeddin İLKEL TOPLUMDAN UYGAR TOPLUMA, Birey ToplumYay., İstanbul 1992.

Tunalı, İsmail ESTETİK BEĞENİ, Say yay. İstanbul, 1989.